

De actuele betekenis der Reformatie¹

Wanneer gevraagd wordt naar de actuele betekenis van een geestelijke beweging, valt licht te vermoeden dat de vrager meent met een verstorven, gestolde levensuiting te doen te krijgen. Ook is het geen kunst te raden dat de vrager jong is en, ondanks innerlijke afweer, zich met nog te veel verleden zaken beladen voelt. In waarheid is het zo dat de dingen die “actueel” zijn de tekenen van de vroege dood aan zich dragen en dat levend zijn de dingen waarbij men zich een weinig onbehagelijk voelt, wanneer men naar hun levende zin vraagt, omdat zulk vragen als onzin verschijnt in de sfeer van hun geduchte stralende leven. Maar ja, *levend voor wie?* En wie voelt zich onbehagelijk? Wie geneert zich nog voor de vraag? Alles wat zich in de historie aandient, is immers betrekkelijk en vergankelijk. En alles wat in de historie zich ontwikkelt, verweekt zich in controversen en is, terwijl het bepáland werkt, tegelijk door de omgeving, de reactie, de weerstand, het wisselend levensgevoel bepaald. Daarom is het goed op deze vraag naar de actualiteit in te gaan, hoewel zij óf van de buitenstaander komt, die niet beter weet of het is bijna afgelopen, óf van een apologet, die naar de bekende weg vraagt, om op gang te komen met zijn aarzelende tijdgenoten.

1. De actuele betekenis van de Reformatie is allereerst daarin gelegen dat zij het zuivere “Evangelie van Gods vrije genade” weer heeft ontdekt, dat zij dit licht dat onder de korenmaat stond, weer op *de kandelaar* heeft gezet.² Met opzet gebruik ik de termen en wendingen die op het feest van de kerkhervorming de eeuwen door “het gedáán hebben”. En het ook nu nog dóen! Omdat de blote bewering van de vermetele altijd boeit boven de uitgekiende middelmatigheid? Omdat het eenzijdige altijd iets vóór heeft op de dubbelzinnigheid en het uitgebalanceerde steeds de vaan moet strijken voor de gloed van het transcendent? Dit alles spreekt mee, maar de bekoring, de onvergelijkelijke verstilling, het harten veroverende gezag van de hervormers ligt toch elders, namelijk in de naïviteit van hun zekerheid. Er *is* geen ander evangelie dan wat ons opnieuw in het hart en op de lippen is gelegd! De actuele betekenis van de Reformatie is daarom welverstaan de actie van het Evangelie zélf. En alleen voor hem die het Evangelie verouderd acht, heeft de Reformatie (maar dan ook de on-gereformeerde kerk) afgedaan. Intussen horen wij nog die stem van de zekerheid klinken.

2. Deze brengt een *concentratie* mee waarnaar velen uitzien. Zoals Zwingli in zijn gedicht *Het Labyrinth* (1516)³ de politieke machten van zijn tijd onder diergestalten schildert en nauwelijks tot een voorkeur komen kan, zoals Luther, neoplatonisme, mystiek en scholastiek overwegend en beoefenend, van wanhoop tot wanhoop wordt gedreven, zoals de eerste Hugonoten, nauwelijks ontwaakt tot het geloof, zich bevrijd voelen uit een pantheon van heiligen, zoals alom in Europese landen de reformatie niet allereerst als verruiming werd begroet, maar als in-worteling in het eindelijk herontdekte *wezenlijke*, zó gaat het ons tegenwoordig nóg: “Christus alleen”, “door het geloof alleen”, “alléén de Heilige Schrift”, “aan God alléén de eer!” – wanneer dit geen klanken voor ons blijven, en wanneer wij

---

¹ Overgenomen uit *Om de waarheid te zeggen* (1971), 101-106. Gebaseerd op artikelen verschenen in *Ut omnes unum sint* 1 (1947), 1, 5 en 12. Dit tweewekelijks blad, een samenwerkingsproject van NCSV en VCJC, haalde slechts negen jaargangen (1947-1955). Ook verschenen in *In de Waagschaal* (1960).

² Formulering naar Mt. 5: 15.

³ Dit satirische gedicht is te vinden in *Huldreich Zwinglis sämtliche Werke*. Berlin: Schwetske 1905, 53-59.

verstaan waar deze concentratie op doelt, dan zijn we bevrijd van de overladenheid van het moderne leven en de verstrooidheid van het (on)wijsgerig denken. Dan komt er een onmiddellijkheid, een innigheid, een beslistheid in ons leven die wij tevoren niet kenden. Want één van beide: óf Christus, het geloof, de Schrift, de ere Gods zijn grootheden in het vlak van de menselijke ervaring en beschikking en dan is dit “alléén” willekeur en fanatieke onredelijkheid óf zij behoren tot een ándere orde, tot het eeuwig bestand van de Waarheid, tot het oorspronkelijk heil dat in God rust – en dan is dit “alléén” vanzelfsprekend.

Het is misschien goed het elementair geluid van deze geconcentreerde overgave nog eens te horen in klassieke woorden. De Heidelbergse Catechismus antwoordt op de vraag: “wat gebiedt God in het eerste gebod?” – “dat ik, zo lief als mij mijner ziele zaligheid is, alle afgoderij, toverij, waarzegging, superstitie of bijgeloof, aanroeping van de heiligen of van andere schepselen, mijde en vliede en de *enige* ware God recht lere kennen, Hem *alleen* vertrouwe, in alle deemoed en geduld mij Hem *alleen* onderwerpe, van Hem *alleen* alle goeds verwachte, Hem van ganser harte liefhebbe, vreze en ere, alzo, dat ik eerder van alle schepselen áfga en die varen late, dan dat ik in het allerminst tegen zijn wil doe” (vraag en antwoord 94). Of vraag en antwoord 30: “geloven dan die ook in de éne Zaligmaker Jezus, die hun zaligheid en welvaart bij de heiligen, bij zichzelf of ergens elders zoeken?” Antwoord: “neen, maar zij verloochenen Hem met de dáád, ofschoon zij met de mond in Hem roemen: want van tweeën één: of Jezus moet geen volkomen Zaligmaker zijn, of die Hem met een waarachtig geloof aannemen, moeten álles in Hem hebben, dat tot hun zaligheid van node is”.

3. Wanneer iemand meent dat de actualiteit van deze waarheid klaar is, terwijl de actualiteit van deze wóórden moet worden betwijfeld, dan komen wij vanzelf te spreken over een nieuw punt dat kenmerkend is voor de Reformatie, namelijk de bijzondere *opdracht van de vertaling*. De Reformatie heeft de nieuwe geschiedenis op een beslissende wijze bepaald door de geestelijke verwekking van de natiën. En in deze arbeid is centraal de wekking en verdieping van de taal, met name ook de volkstaal, door de vertaling van de Heilige Schrift. Een wereldhistorische daad, die een “Atlantische cultuur” heeft voortgebracht, of gevuld, of gestempeld. Dit alles is overbekend. Minder bekend schijnt te zijn dat naar de aard van het herontdekte Evangelie deze Pinksteropdracht van de vertaling, opdat de volken alle in hun eigen taal zouden horen spreken van de grote werken van God (Hand. 2: 11), zich verder uitstrekt tot een doordringing van de cultuur met het Woord, waarbij ons het dogma wel leiding geeft, maar niet geboeid houdt. Het *dogma* is niet onfeilbaar, is *niet onherroepelijk*, men kan van het dogma steeds appelleren aan het Woord en daardoor ontstaat een ruimte voor een “vrije vertaling” voor de (telkens wisselende) “moderne” mens, voor zover een “vrije” vertaling de enig zuivere weergave van de zin kán zijn voor een door zijn taal gevormd en bepaald gehoor. Daartoe néémt de Reformatie niet de vrijheid met het oog op het effect van de propaganda of de kansen van de geloofsverdediging, daartoe heeft zij de vrijheid vanwege de opdracht: predik het evangelie aan alle creaturen⁴, dus tot ontsluiting van het heilgeheim, dat één is, éinig en eenvoudig, in de veelkleurigheid van het idioom, “naar dat zij het kunnen verstaan”.

---

⁴ Mk. 16: 15.

4. De actualiteit van de Reformatie ligt verder hierin dat zij de moderne mens *niet* terugleiden wil van het ongeloof *naar de religie*, van de *chaos* naar het gezag, van de techniek naar de cultuur, van de technificering naar de verinnerlijking, van de willekeur naar de wet, van de abundantie en de verspilling naar de ascese en de zuiverheid. Het Evangelie is geen nieuwe wet. Het christendom treedt weliswaar naar zijn verschijningsvormen óók als een religie naar voren, maar het christelijk geloof is niettemin het *einde* van de menselijke religie. Een van de verbijsterende ervaringen die men opdoet bij het gesprek met buitenkerkelijken van alle standen en van elke graad van ontwikkeling is deze: dat zij zich onder “geloof” niets anders kunnen voorstellen dan het aannemen van waarheden die de wetenschap (toevallig of noodwendig, voorlopig of voorgoed) niet controleren en dus noch beamen noch verwerpen kan, terwijl verreweg de meesten het ervoor houden dat het “aannemen” van die bovennatuurlijke waarheden de strekking heeft “betere mensen” van ons te maken. Daarom is het volkomen begrijpelijk dat zulke mensen weerloos zijn tegen Rome en dat zij evengoed morgen als overmorgen zouden kunnen “overgaan”, indien niet een zeker ressentiment of een verkeerd begrip van “vrijheid” hen weerhield. Maar wij moeten juist uit de ban van de religie van de natuurlijke mens verlost worden, want er *is* geen weg tot God, of, waar zulk een weg betreden wordt, is het niet de weg tot *Gód!* Het geloof is de erkenning dat God tot *ons* gekomen is, dat wij in onszelf verloren liggen in het Al, dat geen zingeving van óns uit volstaat om het raadsel van het bestaan op te klaren, dat geen deugd iets anders is dan een bedwongen of een verbogen ondeugd, tenzij wij door het geloof in Christus, die zelf onze gerechtigheid is, een “nieuwe schepping” zijn (2 Cor. 5: 17). “God is getrouw, die het ook doen zal.”⁵

5. Daarom is de Reformatie een opgericht teken voor de volken, dat zij mogen ingaan in de vreugde, in de *wezenlijke vreugde!* Er kan geen vrede zijn, als ik ten slotte, zij het met hulp van de genade, zelf mijn eeuwig lot verdienen en bevestigen moet. Er kan geen vreugde zijn wanneer de “kerk” zich vermeent mijn zekerheid afhankelijk te stellen van háár oordeel, ja wanneer zij uitdrukkelijk verklaart dat niemand in dit leven van zijn heil verzekerd kan zijn (tenzij door een bijzondere openbaring!). Wie laatste ernst maakt met het Gericht en de Genade van God, die kan tot de vreugde niet komen zolang hij bivakkeert op een tussenstation. Hij kan de vreugde echter voluit vinden, indien hij existentieel weet dat God zelf de laatste ernst van het leven voor altijd op Zich genomen heeft. Het geheimenis van de reformatie is daarom niet zozeer gelegen in de reine leer van de christelijke *waarheden*, maar in de *reine* leer van die waarheden, want deze waarheden waren en zijn in de oude kerk, hoewel bij tijden bijkans geheel bedolven, niet geheel verloren gegaan. Het gaat echter om de reine, de zuivere, de vreugde wekkende wijze waarop het Geheim dat in deze waarheden bedoeld is, wordt uitgedragen onder de mensen. Het gaat om de “vreemde vrijspraak”, om het “geloof bij de gratie Gods”, om de “blijde wetenschap”. Wat zou, gegeven onze afgrondelijke moedeloosheid, méér actueel zijn?

6. Vandaar dat wij de actuele betekenis van de Reformatie stellig óók moeten omschrijven als de oproep aan allen, aan humanisten, existentialisten, nihilisten, maar ook aan religieuze, mystieke, piëtistische naturen deel te nemen aan háár beslissing. Nu kunnen wij echter niet kiezen in de relativiteit van de meningen en wij kunnen niet de keuze mijden door te kiezen

---

⁵ 1 Thess. 5: 24.

voor een synthese, die toch nooit waarlijk katholiek zou zijn, evenmin of nog minder dan het rooms-katholicisme. Wij kunnen alleen kiezen wanneer we ons uit een gans andere Orde verkoren en gegrepen weten: “Sich entscheiden heiszt: sich in Freiheit seiner Freiheit enttäusern” (Barth⁶): wie tot beslissing kwam heeft zich verbonden. “Das freundlich schützende Dunkel oder auch die vornehme Höhe, wo er noch so oder anders könnte, liegt hinter ihm. Herausgetreten, herabgestiegen in das nüchterne Licht des Tages, musz er nun Ja oder Nein sagen, dies oder das wollen, hier oder dort stehen” (idem). Maar de mens in zijn beslissingen grijpt naar een van zijn eigen mogelijkheden, hij bindt zichzelf of láát zich door een menselijke macht binden. Er is slechts één beslissing die hier een uitzondering vormt, namelijk de beslissing die valt omdat er óver ons een beslissing gevallen is. “Ihr Menschen, Ihr seid Gottes” (Blumhardt). Voor deze beslissing van God te kiezen, dat is – als we de beslissing die de zelfmoord verkiest buiten beschouwing laten – de énige beslissing die voor altijd bevrijdt en voor altijd verbindt.

7. De keerzijde van deze oproep tot *de* beslissing is de *tolerantie*, die structureel tot de reformatie behoort, ofschoon zij niet zelden verloochend werd in de praktijk. Dit is geen tolerantie uit onverschilligheid of scepsis aangaande de waarheid, maar om de vrijmacht van de Heilige Geest te eren, geen tolerantie uit respect voor de rijkdom van de mens, maar uit inzicht in de hardheid van zijn hart, die door geen ander mens kan worden gebroken. Deze tolerantie verdraagt zich echter niet met de onverdraagzaamheid van een menselijk totalitair systeem, en wel het allerminst waar dit zich als christelijk aandient, ja als het éniġ christelijke, ja als de heerser over de gewetens, de gezagsgrond van de vorsten, de monarchische leider van de cultuur en de sleuteldrager van de poorten van de eeuwigheid! Een geslacht dat deze pretentie ook maar kan áánhoren zonder uit te breken in een verontwaardiging, waarbij ándere verontwaardigingen slechts nietige driftbuien zijn, zulk een geslacht is geestelijk verlóren. Geen schrikkelijker tirannie dan de tirannie namens Jezus. De kerk, die het gemenebest besprongen ziet door deze totalitaire pretentie, staat, juist in zover de oorspronkelijke beslissing vóór de tolerantie nog doorwerkt, voor de vraag of zij niet in het openbaar en met alle wettige middelen zich moet verzetten tegen deze karikatuur van geestelijke binding, deze bedreiging van de vrijheid, deze verduistering van de liefderijke majesteit van Christus-Koning, deze gevangenne (indien het mogelijk was) van de Heilige Geest.

Het zal niet moeilijk zijn uit de bovenstaande omschrijvingen te concluderen dat in feite de kerken van de reformatie óf het thema van de hervorming veelszins kwijt zijn, óf de actualiteit ervan vaak niet kunnen voelbaar maken. Goed, dan is het te meer nodig dat wij de norm herstellen en onze roeping onszelf opnieuw in herinnering brengen.

Het ligt voor de hand dat wij wat de éne hér-vormde Kerk (want zij *is* in deze ontdekking van het Evangelie, in deze concentratie, in deze opdracht, in dit boven-religieuze geloof, in deze vreugde, in deze onherroepelijke beslissing en in deze ware tolerantie over de *hele* wereld principieel *één*) de moderne wereld te zeggen heeft, veel concreter hadden kunnen spreken. Vele vragen dringen zich waarop onvermijdelijk het antwoord meer contour zou geven aan het boven gezegde, vragen als: Kan een afgefallen volk herkerstend worden? – en hoe? Wat is de oorzaak dat de volken waarin Rome de eeuwen door zichzelf heeft kunnen zijn,

---

⁶ In de rede ‘Reformation als Entscheidung’ (1933), opgenomen in *Der Götze wackelt* (1961), 71-86.

geestelijk zulk een droevig beeld vertonen? Is de democratie bij de *curie* anders geacht dan als een van de omtrekkende bewegingen in de wereldstrategie? Maakt het humanisme, dat losstaat van het Schriftgezag, de moderne mens niet rijp voor Rome? Enzovoort, enzovoort. Wij hebben deze vragen onderdrukt, om de centrale dingen, die een appel zijn op het hart van ieder van ons persoonlijk, niet in de schaduw te stellen.